

Miroslav Patrik (učo 5457): Centralizace a sídelní dynamika v halštatu

Rešerše z článku (česky Centralizace procesů a sídelní dynamika v Čechách od 8. do 4. století př. n. l.):

Chytráček, M. – Danielisová, A. – Trefný, M. – Slabina, M. 2010: Zentralisierungsprozesse und Siedlungsdynamik in Böhmen (8.–4. Jh. v. Chr.). In: D. Krausse (Hrsg.), „Fürstensitze“ und Zentralorte der frühen Kelten. Abschlusskolloquium des DFG-Schwerpunktprogramms 1171 in Stuttgart, 12.-15. Oktober 2009. Forsch. u. Ber. Vor- u. Frühgesch. Baden-Württemberg.
[https://www.academia.edu/472389/Zentralisierungsprozesse und Siedlungsdynamik in Böhmen 8.-4. Jh. v. Chr.](https://www.academia.edu/472389/Zentralisierungsprozesse_und_Siedlungsdynamik_in_B%C3%B6hmen_8.-4._Jh._v._Chr.)

1. Úvod – doba halštatská v Čechách (800 – 400 př. n. l.)

I. Mladší doba halštatská (H C1 až H D1) = 800 – 540 př. n. l.:

- okruh halštatský: bylanská kultura (stř. a SZ Čechy), halštatská mohylová kultura (J a Z Čechy)
- okruh popelnicových polí: slezskoplatěnická kultura (V Čechy), billendorfská kultura (SZ a S Čechy)

II. Pozdní doba halštatská (H D2 až Lt A1) = 540 – 400 př. n. l.

Osídlení v halštatu:

- 1) sídliště otevřená/uzavřená nebo rovinná/výšinná – osídlení v mladší době halštatské (H C) navazuje na typy osídlení z pozdní doby bronzové (H B)
- 2) dворce uzavřené palisádou – 1-2 ha, ostrožny, sídlo elity, hlavně pozdní doba halštatská (H D2 – Lt A1)
- 3) hradiště výšinné opevněné s příkopy s obytnou, hospodářskou a kultovní funkcí – nově v pozdní době halštatské, u dálkových tras (importy jantaru, soli, „jižní“ keramiky, bronzu, skla...) nebo u zdrojů surovin (Au, Cu, Sn, Fe...)

Příklady regionálních opevněných mocenských center v Čechách na dálkových evropských trasách s vazbami na Středozemní moře v pozdním halštatu: 1. Minice, 2. Závist, 3. Vladař.

2. Minice u Kralup nad Vltavou

Popis hradiště (1 ha = 20 x 50 metrů):

- opevněné hradiště na ostrožně s akropolí a s předhradími (S, V)
- významné regionální centrum elity s kultovní funkcí
- datace = pozdní halštát: H D2-3 (555 až 470 př. n. l. = cca 70-80 let)
- jižní strana = kamenná hradba (nález valounů jako munice)
- východní strana = příkop (š = 4 m, h = 2 m) s kamennou hradbou (š = 3 m)
- zánik požárem, vzrůst významu hradiště Závist (?)
- systematický výzkum = 80. léta 20. století (M. Slabina, Národní muzeum v Praze)

Akropole (40 x 40 metrů):

- východní strana = příkop (d = 60 m, š = 6 m, h = 3 m)
- severní strana = kamenná zeď (š = 3 m)
- zemnice, hliněný oltářík s neolitickou sekerou
- dvě budovy (12x8 m a 6x3 m) s kamennou dlažbou pro rituální účely (etruský vzor?)
- další lokality s výskyty kamenných prvků (dlažba v místnosti, na prostranství, na cestě...) nefortifikačního charakteru = Závist, Stradonice u Loun, Boudy u Čimelic, Radovesice u Bíliny, Smolenice-Molpír v Malých Karpatech, Heuneburg v jižním Německu

Importy na hradiště:

- kontakty s jižní Evropou: obchodní dálková trasa SV-JZ
- 4 ks opracovaného červeného korálu ze Středomoří (okolí Neapole) s provrtanou dírkou
- část amfory (džbán) točené na kruhu (vekerzugská kultura) – původ z Karpatské kotliny či z pobřeží Černého moře (nejstarší točená keramika v Čechách!)
- bronzová trojhrbitá šipka s tulejkou – původ z oblasti kočovných Skythů či z Řecka (?)
- plochý skleněný korálek světle žluté barvy

Okolí Minic:

V okruhu 4 km od hradiště v Minicích je doložená existence asi 8 sídlištních osad, které existovaly současně. Níže seznam lokalit v okolí hradiště, které (z pozdní doby halštatské) představují výskyt sídlišť, mohyl, hrobů nebo kultovních míst: 1. Kralupy nad Vltavou, 2. Lešany, 3. Uhy, 4. Chržín, 5. Dřetovice, 6.-9. Stehelčevy, 10. Kováry, 11. Okoř, 12. Lichoceves, 13.-14. Svrkyně, 15. Velké Přílepy, 16. Únětice, 17.-18. Tursko, 19. Roztoky, 20. Libčice, 21. Chýnov

3. Závist (Lhota-Točná)

Popis hradiště (27 ha):

- rozsáhlé polykulturní opevněné hradiště = střední a pozdní doba bronzová, pozdní doba halštatská až raně laténská a laténská (keltské oppidum)
- významné regionální centrum elity s kultovní funkcí
- datace = pozdní halštát H D2 – Lt A1 (540 – 400 př. n. l.): možný vzestup po zániku Minic (470 př. n. l.)
- systematický výzkum (akropole, brána D, předhradí) = 1963-1990 (L. Jansová, K. Motyková, P. Drda, A. Rybová)

Akropole (80 x 90 metrů):

- ze tří stran velký příkop (š = 13,5 m, h = 4 m)
- z JV strany kamenná zeď jako součást kamenného opevnění hradiště
- plocha pečlivě upravována do obdélníkového tvaru
- nálezy kamenných staveb pro kulturní a rituální účely: dlažba (kamenné prvky nefortifikačního charakteru)
- nálezy lidských kostí – lidské oběti (?)

Okolí Závisti:

Doložen výskyt např. těchto sídlištních osad: 1.-2. Dolní Břežany, 3. Dolní Mokropsy, 4. Lipany, 5. Ohrobec, 6. Praha-Zbraslav

4. Vladař (Záhořice)

Popis hradiště (115 ha):

- polykulturní opevněné hradiště = doba bronzová a pozdní doba halštatská až raně laténská
- významné regionální centrum elity, obchodní a řemeslné centrum s kultovní funkcí, u dálkové obchodní cesty, naleziště zlata, zásoby vody (soustava vodních nádrží a cisterna na vodu z 5. století př. n. l.: Lt A1)
- paralelní příkopy ve vzdálenosti 7-12 metrů od sebe (š = 15 a 20 m), kamenné zdi se třemi bránami
- datace = pozdní halštát: H D2 – Lt A1 (540 – 400 př. n. l.)
- systematický výzkum = od roku 2002 (M. Chytráček, P. Pokorný...): akropole, předhradí (99 ha, i s rybníkem)

Akropole (13 ha):

- kamenná zeď
- cisterna na vodu oválného tvaru (d = 45 m, š = 30 m, h = 2,8 m) – 400 př. n. l. (obsahuje vrstvy až po dnešek: dno = zuhelnatělý mák, obilí, plevele, pyly jmelí)

- nálezy lité bronzové mužské postavy (5. století př. n. l.) s přilbou typu Negau (v = 5 cm), která tvoří jednu ze tří noh pyxidy (schránka na uchování cenností): Itálie (?)
- nálezy pozdně laténského meče v železné pochvě

Předhradí IV.(výzkum rybníčku):

- 1980 = vybudován rybníček v místě dnešního mokřadu
- 2007 a 2009 = sondy s nálezy dřevěných roubených komor (duby pokácené 480 př. n. l. a 463 př. n. l.)
- interpretace = zpevnění svahu nebo (spíše) soustava vodních nádrží jako zásobárna pitné vody

Okolí Vladaře:

Doložen výskyt archeologických památek na těchto lokalitách v okolí: 1. hradiště Podštěly na Jezerském vrchu, 2. rovinné sídliště Podštěly, 3. Žlutice (keramika: pravěk), 4. Vladořice (keramika: ml. d. bronzová), 5. Močidlec (keramika: pravěk), 6. Stvolny (Lt C2 až Lt D), 7. hrob (Ha D), 8. pohřebiště Manětín-Hrádek (H C – Lt A)

5. Shrnutí – osídlení v halštatu

- 1) **rovinná sídliště otevřená** (u vodotečí) – stabilní, dynamika v pozdní době halštatské = vznikají hrazené dvorce pro elity (Praha-Stodůlky, Neměnice, Krašovice, Droužkovice)
- 2) **výšinná sídliště (otevřená, uzavřená)** – stabilní, výskyt s nejasným důvodem (Krušné hory, Šumava)
- 3) **výšinná hradiště opevněná = dynamika**, mladší halštát (H C1 až D1) je nezná, náhle v pozdním halštatu (H D2 až Lt A1) – u obchodních cest (importy), ve třech typech:
 - a. velká – kultovní a hospodářská funkce (Závist, Vladař)
 - b. střední – kultovní funkce (Hradec u Kadaně)
 - c. malá do 2 ha – kultovní funkce, sídla elity („knížata“): Boudy u Čimelic, Březí u Kladna, Rubín, Minice

6. Další použitá literatura

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.

Jiráň, L. 2012: Doba železná v Čechách. Pardubice.

Trefný, M. – Slabina, M. 2015: K nejdůležitějším aspektům architektury, hmotné kultury a k významu halštatského hradiště v Minicích (Kralupy nad Vltavou, okr. Mělník). AR 67, 45-78.

Venclová, N. (ed.) 2008: Archeologie pravěkých Čech 6. Doba halštatská. Praha.

4. 5. 2015

Miroslav Patrik, učo 5457